

Az Új pásztor élményvilágának forrásainál

A hetvenedik életévét betöltő Szilágyi András személyében folyóiratunk szerkesztői és munkatársai a Gaál Gábor meghirdette valóságirodalom egyik előfutárát, a *Korunk* legrégebb munkatársainak egyikét, az irodalmunk klasszikus értékei közt számon tartott *Új pásztor* szerzőjét köszöntik.

Alkalom ez a születésnap arra, hogy tisztelettel és elismeréssel adózzunk Szilágyi András hűségének elveihez, társadalmi és irodalmi eszményeihez. Ezek az eszmények, ez a helytállás elválaszthatatlan attól az örökségtől, amelyet Dienes László és Gaál Gábor hagyott ránk, a mai *Korunkra*, elválaszthatatlan a romániai magyar irodalom elkötelezett, szocialista vonulatától. Szilágyi András ünnepe, ennek a hagyománynak a folytonossága mellett teszünk hitet.

KORUNK

Anyai nagyapám Prosnitz nevű morva városkából származott. Hogyan került Budapestre, nem tudnám megmondani. Mindenesetre olyan szegények voltak, hogy hűgai, azért, hogy a bátyjuk tanulhasson, cselédeknek mentek. Ő pedig napokat evett. Egy hasonló családban volt egy csinos fekete kisleány. Elvette feleségül. Így maradt Budapesten, ahol könyvelő lett egy gyárban. A hűgai utána jöttek Pestre, és a nagyanyám, aki szegény családból való és fukar is volt, kibeszélte őket, amiért szerettek színházba járni. Nyilván kultúrigényeik voltak. Valószínűleg a német színházat látogatták; akkor még volt német színház Budapesten. Ők pedig német anyanyelvűek voltak.

Nekem Új-Aradon kellett volna születnem. Hogy Bálincson születtem, ezt egy véletlennek köszönhetem; apám nem ismerte el, hogy a főbíró neki feljebbvalója, s hogy ő csak mellé van rendelve. Természetesen a főbíró mégiscsak kiskirály volt, s az apámat fegyelmi úton helyezték át Bálincra. Az rossz járás volt, és nem is érdekes járás. Nem sokáig éltünk ott. Hamarosan elkerültünk egy másik, sokkal érdekesebb helyre: Facsetre.

Bajor Andorral szoktam tréfálkozni, hogy mi tulajdonképpen földik vagyunk, mert Bajor apja facseti. De maga Bajor nem volt soha Facseten. Anyámról annyit, hogy Új-Aradon, amikor apám az első tehenet hazavitte, sírni kezdett. Ha valaki úriember, éljen meg a fizetéséből, és ne foglalkozzék ilyen mocskos állatokkal. Már úgy ne foglalkozzék, hogy ne tartsa otthon őket.

Veres Péter, azt hiszem, a Számadásban, ír valami Fleischer nevű állatorvosról, aki nagyon tudatlan volt. Sajnos, nem tudtam neki megmon-

dani, hogy ezt nem szabad általánosítani. Veres Péternek nem tudtam megmondani azt, hogy az én apám nem volt ilyen tudatlan állatorvos, és hogy járásában sok mindent csinált, munkájának a nyoma mindmáig megvan. Hogy például veres-tarka teheneket tartanak az egész járásban azóta is, negyven év után, ötven év után. Azelőtt pedig valamilyen korcs, fehér teheneket tartottak. Apámmal kezdtem én „terepre“ járni. Ez a facseti járás olyan volt, mint egy külön ország. Maga a Facset szó a román „făget“-ből származik, ami bükköst jelent. A vidéket akkor még mindenütt erdők borították. Innen van, hogy ezt a hegyes-erdős témát én írtam meg. A facseti lódoktor fia így nyitott egy aranybányát. Ócsém, aki orvos lett, és a sebészet felé vonzódott, megtanult lovat herélni. Én egyebet profitáltam ebből a vidékből. Hanem a királyfiság vagy úrfiság gyorsan végetért.

Elemista koromban lovagoltam is. A cselédek révén a néphez is eljutottam, ahogy ez más úri származású írőkkel is megtörtént. Mondottam, hogy lovagoltam, de nem sokáig. Egyszer levetett a ló, és ettől kezdve nem mertem lóra ülni. Ugy látszik, ezzel végetért az én királyfiságom és úrfikorom.

Apámról még annyit, hogy e meglehetősen szegény vidéken megtanította a jobb, szorgalmasabb hegyi embereket bikát tartani. Ezzel aztán a megélhetésükön is javított. Egyesek néhány bikát neveltek fel, és abból éltek. Azután néhány modern termelési eljárást is bevezetett, például a másodvetést, a tarló-répa termesztést, ami azelőtt ismeretlen volt. Akkor még nem voltak agronómusok e vidéken. Ő agronómus is volt, és minden. A malacait megvették, és szintén elszaporították errefelé. Szakcikket is írt. És ez a vidékbe való behelyezkedés megvolt az egész családban. Ócsémet ez vitte vissza orvosnak oda. És eleinte az apám iránti bizalom révén lett ő ott keresett orvos.

Amikor a királyfiságomnak vége lett, konviktusba kerültem Temesvárra. Ez már konvikтусi rabság volt, ahol a kicsik a nagyok önkényének voltak kitéve. Nagyon boldogtalan kisdíák voltam. Nagyon problematizáló. Mindig kétszer ért fájdalom. Először, amikor rossz jegyet kaptam, másodszer, amikor a konviktusban ezt jelentenem kellett, és ezért a következményeket kellett viselnem. Csak egyes tantárgyakban voltam jó: ábrázoló geometriában, rajzban. Számтанban gyenge voltam. Rendkívül szenvedtem a korai felkelések miatt. A gázvilágítás bántotta a szemem, és ingerelt a rám kényszerített csend a stúdiómban. Ezt különösen akkor éreztem, amikor szünidő után vissza kellett mennem a konviktusba. Aztán a sváb antiszemita hatása is megmutatkozott ebben a temesvári konviktusban. Volt egy nagyon jó tanárom. Szentgyörgyi magyar–latin tanár. Nemrégiben halt meg.

Aztán 1914-ben kitört a háború. Ez családomnak a deklaszálódást jelentette. Apám bevonult katonának, és eladta a hat hold kitűnően trágyázott, kitűnően kezelt földjét is. Ezután már szegény embereknek számítottunk, egészen haláláig. A pénz elértéktelenedett. A deklaszálódott ember gyakran még elégedetlenebb, mint más. A háború alatt egy ideig egy hadifogoly dolgozott nálunk a gazdaságban. Orosz énekkart is hallottam a görögkeleti templomban. És akkor láttam, hogy a háború milyen nyomokat hagy a katonára: többszörös heg-sorozatokat, amelyek gépfegyvertől származtak. Később a Breszt-Litovszk-i béketárgyalásokról már az újságokból értesültem. Pesti újságokat járatunk. Azok sokat írtak az orosz forrada-

lomról, a forradalmárokról. És ez a meleg hang, ami akkor nagyrészt taktika volt az újságok részéről, megmaradt bennem. Később tudtam meg, jóval később, hogy egyes ilyen cikkeket Gellért Oszkár írt, a későbbi forradalmár. Szentgyörgyi Lászlóról, kedvenc és kitűnő tanárunkról pedig szintén csak később tudtuk meg, a tizennyolcas forradalom idején, hogy ő már korábban szocialista volt, de ezt titokban kellett tartania. Szentgyörgyi az őszirózsás forradalom után az első órán azt mondta, hogy ő szívesen ad könyveket, nemcsak a tanári, illetve a diákkönyvtárból, amelynek ő volt a gondozója, hanem a saját könyvtárából is. Elmentem hozzá, és három könyvet kértem: Ady Endrétől az Új verseket, Marx Károlytól a Kommunista Kiáltványt és a Kapitált. Erre azt felelte, hogy az Új verseket szívesen ideadja és a Kiáltványt is, „de a Kapitált még nem fogod megérteni, fiam” — mondta. Azóta sem olvastam el egészen. Nemsokára, az őszirózsás forradalom után, elmentem a szocialista pártba, ahol egy lobogó, szőke hajú fiatalember fogadott. Müller Kálmán volt. Mondtam, hogy én ugyan gimnazista vagyok, de szeretnék belépni a pártba. Azt is mondtam neki, hogy én már nem is a szociáldemokrata pártba, hanem abba az új pártba szeretnék belépni. Azt mondja Müller: „Szívesen, természetesen, hogy az új pártba.” Így lettem forradalmárrá. Olvastam az akkori brosrúrákat: a Marx-broszúrákat, a Népszava brosrúráit. Mi alakítottuk az első szocialista ifjúsági szervezetet, amelynek gimnazisták és ifjúmunkások egyformán tagjai voltak. Azt hittük akkor, hogy ez valami új, novum, hogy ez a mi találmányunk. Később aztán Leninnél láttam, hogy gimnazisták már 1905-ben tömegesen léptek be a pártba. És Ehrenburg, a borzas Ilja, szintén ilyen gimnazista forradalmár volt. Mélyen beszívtam magamba ezt a temesvári forradalmi levegőt.

Igy lettem tehát forradalmár, író pedig úgy, hogy addig az Új Időket olvastam, a Tolnai Világlapját és Az Érdekes Újságot, s nagy ritkán egy-egy komolyabb könyvet Szentgyörgyi László könyvtárából. Hanem odahaza, Facseten egy mézeskalácsosnál megtaláltam a Nyugat évfolyamait. A faluban élt Fenyő Miksa szerkesztőnek egy távoli rokona. Az kapta, de nem olvasta a Nyugatot, és amikor elköltözött onnét, az egészet eladta a mézeskalácsosnak. És akkor egy új világ, egy új, értelmes, izgalmas, gazdag világ nyílt meg előttem. Ez nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy írni kezdem. Gimnazista korunkban, azt hiszem, hetedikesek voltunk, ki is adtunk egy nyomtatott lapot Titánok címmel, amelyet Brázay Emil segített világra hozni, ő is nyomtatta ki. Valószínűleg arra gondolt, hogy ingyen munkatársakat kap. Akkor mi Brázay Emilben nagyon intelligens és európai levegőjű embert láttunk. Igaz, később elzüllött, de akkor mi már nem voltunk Temesváron.

Prágában, ahol orvostanhallgató lettem, azonnal forradalmárok közé kerültem. A forradalmi emigráció nyulványai Prágáig is elértek. Már előbb is olvastam az emigráns sajtót: Gábor Andor cikkeit, a Bécsi Magyar Újságot. Kassák művészi hívei közé kerültem. Forradalmi művészet, művészeti forradalom — ez volt körülbelül az elvünk. Tagja lettem egy szavalókórusnak, magam is szavaltam, Temesváron is, fekete zubbonyban.

Prágában a KSF egyesítette az összes forradalmár diákokat. Itt is szavaltunk. Volt egy híres cseh költő. Mi nem tudtuk róla sem azt, hogy híres, sem azt, hogy milyen nagy költő. De ő szívesen jött közénk, és hallgatott bennünket. Mi már öreg embernek láttuk, kicsi oroszos kecskeszakállat viselt. Sokkal később, évtizedek múlva jöttem rá, hogy ki volt, és

mit jelentett. Stanislav Kostka-Neumann-nak hívták. Nekem ez a szavalókórus, versmondó korszakom annyiban volt jó, hogy jobban belemélyedtem a szövegekbe, jobban megismertem a ritmusukat. Jobban megértettem azt, hogy nincs vers és nincs próza. Mert a próza is vers kell hogy legyen. És így is cselekedtem. Így is írtam később. Néhány versem megjelent Barta Sándor Akasztott ember című lapjában. Az első versem címe Agitátor, a másodiké Oroszország. Számomra is, mondjuk, dadaista és modernista periódus volt ez, és nagyon rövid ideig tartott. Rájöttem arra, hogy a tömegeknek nem ez kell. A tömegekhez nem tudunk közel kerülni így. Nem értik, és nem mozgatja meg őket. Elszakadtam azután ettől a csoporttól. Új művészetet akartam csinálni. A tömegek szívéig hatolni. Egyedül voltam. Nem írtam sehova. Megkezdtem a Ballada a lógós katonáról című balladám, amelyet később eposzá bővítettem.

Sokszor formáltam a dolgaimat, sokszor szétromboltam. Sokszor teleírt kézirat-paksamétákat semmisítettem meg.

A többiek letették a vizsgáikat. Egyesek karriert is csináltak. Én ősdiák voltam. Le is mondtak rólam. Nem lesz belőlem semmi. Fantasztá, bolond. Érdekes módon dr. Poór — Poór Bertalan öccse — volt az egyik, akinek ez volt a véleménye. És mit ad isten? A bátyja készítette az illusztrációkat az Új pásztorhoz...

Szilágyi András

Kiállítás és „fölmelegítés”

Atkozott műfaj, vesztettek műfaja, a nyugtalanítás és fölháborítás műneme — ez a szociográfia.

Valóságirodalom, az igazmondás irodalma, a tudomány és írásművészet erőnyeinek, eszközeinek, a tudósi és írói hozzáállásnak nemes ötvözete — ez a szociográfia.

Nem irodalom, nem tudomány, hanem politika; az író (vagy publicista) közvetlen beleszólása a társadalmi életbe, írás útján — ez a szociográfia.

És még lehetne sorolni egy tucatnyi meghatározást. Az Igaz Szó nemrég megtartott szociográfiai tanácskozásán legalábbis ennyi körülírás hangzott el. S ki merné tagadni egyiknek is az igazát? Vagy legalábbis azt, hogy mind-mind tartalmaznak több-kevesebb igazság-csírát?

Ez különben mindig is így volt. A szociográfia újabkori irodalomtörténetünk viharadara. Volt és maradt. Ismeretes, hogy milyen vihart kavartak annak idején Dimitrie Gusti professzor és társai fölmérései (hazai magyar vonatkozásban Nagy István, Venczel József, Jordáky Lajos, Böződi György, Turnowsky Sándor írásai) vagy Magyarországon a népi írók falubemutató, felfedező könyvsorozata.

Kicsinyben ilyenszerű vihart idézett elő a tanácskozás is. Sokan azt sem tudták, mi a szociográfia — holott 8–10 éve művelik. Aki tudta, az tagadta, hogy ma egyáltalán nálunk írna valaki ilyesmit. Ez a műfaj ugyanis tudományos fölkészültséget, a konkrét szociológiai fölmérések eljárásainak ismeretét igényli egyfelől, másfelől pedig tudósi türelmet, mélységlátást,